

”Single context registration”

– fra teori til anvendt praksis

af Turi Thomsen

Udgangspunktet for denne artikel er flere års arbejde med arkæologisk udgravningsteknik og registreringsmetode. Den bygger på refleksioner over de erfaringer, jeg fik med brugen af single context registration under arbejdet forud for og under forskningsudgravningen til Projekt Viborg Søndersø 2001. Muligheden for at prøve kræfter med praktisk anvendelse af single context registration, blev på mange måder en øjenåbner i forhold til den arkæologiske proces, og måden vi forholder os til det kildemateriale, vi graver frem.

Middelalderarkæologisk Metodenetværk

Siden 1998 med etableringen af Det Middelalderarkæologiske Metodenetværk har metodiske spørgsmål blandt middelalderarkæologer været berørt med vekslende intensitet. Metodenetværket fungerede i perioden 1998 til ca. 2004 som et samlende forum for diskussioner og netværk for forskellige metodiske interessegrupper/studiekredse (Bodilsen m.fl.2001).

En af de mere aktive interessegrupper var udgravningsmetodegruppen. Formålet med gruppens arbejde var at sætte fokus på arkæologiske udgravningsmetoder såvel på det teoretiske plan som i praksis. Ved læsning og diskussion af den nyeste litteratur på området og ved gennemgang af diverse ældre udgravninger med udgangspunkt i egne udgravningserfaringer var hensigten at udvikle udgravnings- og registreringsmetoder. Flere af gruppens medlemmer havde oplevet ikke at få nogle særligt fyldestgørende svar på, hvor den ene eller den anden metode var valgt og vi ønskede derfor gennem grundige diskussioner og kritisk stillingtagen at blive i stand til at foretage et bevidst metodisk valg i den specifikke udgravningssituation og at sætte gang i udviklingen på området. Udgravningsmetodegruppen under Det middelalderarkæologiske Metodenetværk fungerede som aktiv studiegruppe frem til foråret 2004, men interessen for emnet består stadig.

Projekt Viborg Søndersø 2001

Under arbejdet med "Projekt Viborg Søndersø 2001", blev det meget tydeligt, at valget af praktisk

udgravningsmetode har langt større konsekvenser for resultatet og de muligheder for analyser og fortolkninger, end man hidtil har været opmærksom på. Under forberedelserne med indføringen i principperne for single context registrerings-metoden ved fil.dr. Stefan Larsson, RAÄ UV Syd, Lund, blev det klart, at metoden med sin systematiske struktur kombineret med sit krav/opfordring til udgraveren om at reflektere over forskellige fortolkningsmuligheder af den enkelte kontekst, før den sættes ind i en større sammenhæng, rummede større mulighed for indsigt undervejs i den arkæologiske proces end andre arkæologiske udgravningsmetoder.

Siden blev det gennem det praktiske arbejde med metoden også klart, at "single context registrerings-metoden" har visse begrænsninger og problemer, som det reelt ikke lykkedes at løse inden for Viborg Søndersø-projektets rammer.

Det konkrete forskningsresultat og de metodiske overvejelser af Viborg Søndersø Projektet 2001 er præsenteret i bogen "Viborg Søndersø 1018-1030 – Arkæologi og naturvidenskab i et værkstedsområde fra vikingetid." (Iversen m.fl. (red.) 2005).

Single context registrering

Single context registreringsmetoden havde været kendt længe inden Projekt Viborg Søndersø. I Norge er metoden siden 70'erne eksempelvis blevet anvendt på de store byudgravninger og ved Afd. for Middelalderarkæologi præsenterede lektor Ole Schjørring metoden allerede i begyndelsen af

80'erne, som det at splitte registreringen af f.eks. en brønd op i nedgravningen for sig, brøndrammen for sig, fyldet imellem nedgravning og brøndramme for sig og de senere tilkomne opfyldningslag tilkommet delvist efter brøndens funktionsophør for sig.

Mange middelalderarkæologer har således længe været bekendt med metoden, men i Danmark er det kun få, der reelt har anvendt den i praksis. Her synes man at have en vis ironisk distance til metoden som værende lidt pedantisk og lettere overdrevet, måske endda hysterisk detaljeret. Mange arkæologer har desuden været af den mening, at det allerede var den måde, man gravede og registrerede på om end i en tillempet version. Erfaringerne fra Viborg viser, at forskellen i metode ikke er størst på det praktiske niveau m.h.t. stratigrafisk registrering, opsplitningen i mindre enheder, flow-diagrammer i form af Harris-matrix osv. Den store forskel ligger mest i opfattelsen af de data, der registreres, samt vurderingen af observationerne som værende mere eller mindre objektive og mere eller mindre "sande".

For at få en bedre idé om, hvad metoden går ud på, kan det først og fremmest være nyttigt at oversætte den engelske betegnelse af registreringsmetoden til praktisk anvendeligt dansk. Det bliver til *konsekvent stratigrafisk enhedsregistrering*. For en detaljeret gennemgang af metoden i den form som anvendtes i Viborg Sønderø-projektet henvises til den brugermanual for metoden, der er lagt ud på nettet som led i projektets publicering (www.viborgstiftsmuseum.dk/viborgsoendersoemanual).

Metoden indebærer kortfattet, at man har overvejet følgende tre principper for arbejdsgangen i sin udgravning:

- at man vil registrere *hver enhed/kontekst for sig*.
- at man betragter den enkelte enhed som *spor efter en hændelse*.
- at man vil *grave stratigrafisk*.

Ved at fokusere på *den enkelte enhed* (den mindste tolkede enhed) tvinges udgraveren til at overveje, hvorfor enheden overhovedet skal udskilles som enhed, og hvorfor den ser ud som den gør. For registreringen og beskrivelsen af enheden betyder det for det første en større detaljeringsgrad i de

observationer og informationer, man vælger at beskrive, men disse må også nødvendigvis føre frem til en fortolkning af enheden og indebærer *et forsøg på at forstå den enkelte enheds tilblivelses-historie* – hvad har ført den til det udseende, den har, på det tidspunkt vi registrerer den. Der skal være sammenhæng imellem de observerede data og de processer, de tolkes som tegn på. Og hele tiden søges den lille tolkning set i et større perspektiv, hvor den store tolkning forholder sig til de øvrige observationer såvel som til tidsperspektiv og relativ kronologi.

Det betyder i praksis, at registreringen næsten kan sammenlignes med dokumentationsstrukturen indenfor kriminologi og retsmedicin eller den form for dokumentation, der anvendes indenfor medicinsk diagnostik eller matematisk bevisførelse. Der er en årsag til, at enheden ser ud som den gør, og det er den årsag, arkæologen skal forsøge at afdække, og det gøres naturligvis ved også at søge at forstå enheden som en del af en årsagssammenhæng – en kontekstuel forståelse.

Den enkelte enhed/kontekst indgår i et forløb, i en sammenhæng med andre enheder/kontekster og repræsenterer *spor efter hændelser*. Det betyder, at tidsforløbet og processen, som konteksten er en del af, tages med i betragtning i registreringen af den enkelte enhed. Der skal tages stilling til, om hændelsen repræsenterer *en begyndelse* (f.eks. en bevidst anlæggelse eller tilførelse af materiale), *noget igangværende* (f.eks. er et resultat af en funktion, produktionsaffald, smudsflade m.m.) eller er et resultat af *en afslutning* (f.eks. langsomt forfald eller pludseligt ophør som brand eller bevidst nedbrydning o.l.).

Stratigrafisk udredning handler i praksis om at følge konteksternes tilblivelse i omvendt rækkefølge, og forståelsen af de enkelte enheders relationer er central i den samlede fortolkningsproces. Ved den stratigrafiske udgravning, hvor den sidst tilkomne enhed udgraves først, forsøger man ved sin udgravning at foretage en dekonstruktion af de hændelsesforløb, der er foregået på lokaliteten, og ideelt set bliver analysen og fortolkningen tilsvarende et forsøg på rekonstruktion.

Positive konsekvenser

Hvad angår registrering og dokumentation bliver arkæologi ofte beskyldt for at have et positivistisk fokus på målbare data og faktuelle oplysninger, en tendens, der uden tvivl forstærkes ved anvendelsen af metoden med udskillelse af mindste tolkede enhed og den høje detaljeringsgrad i de registrerede observationer. Men det er imidlertid også dette, der bl.a. betyder, at metoden er særdeles velegnet til databaseregistrering og dermed til bedre udnyttelse af de analysemuligheder, der åbnes for ad den vej. Ved Sønder sø projektet viste det sig, at det, at alle enheder var tegnet hver for sig i MapInfo, gjorde det lettere at frigøre sig fra den første fortolkning af en bestemt sammenhæng og visuelt teste, om andre relationer skulle vægtes tungere til fordel for en anden tolkning. Desuden betyder den let gennemskuelige struktur i registreringen af den enkelte kontekst, at metoden er meget velegnet til undersøgelser, hvor man ønsker naturvidenskabelige analyser inddraget i processen. De naturvidenskabelige resultater kommer til at indgå som faktuelle observationer i fortolkningen af enheden og kommer i mindre grad til "blot" at fungere som facitliste i arkæologens tolkning, da metoden hele tiden kræver et forsøg på en løbende fortolkning i feltet. Jo mere erfaring den gravende arkæolog har des større er mulighederne for, at de forskellige observationer fører til kvalificerede bud på, hvad der er foregået på pladsen. Tit handler det om fornemmelser, som man i øvrigt ikke skal nægte værdien af, men som man med den konsekvente stratigrafiske enhedsregistrering tvinges til at sætte ord på og dermed bliver mere bevidst om, hvor stammer fra. Det er bl.a. igennem denne proces de forskellige fortolknings rimelighed kommer til diskussion både blandt medarbejderne på udgravningen, men også i en egen refleksion. Det drejer sig om at foretage en kobling fra de gjorte observationer til en dokumentation for, hvad disse mangesidige observationer *tilsammen* peger i retning af. Da observationerne hele tiden er knyttet til den enkelte enhed bliver analysen reversibel, og det bliver muligt at gå ind og genvurdere den enkelte kontekst, hvis det senere i processen viser sig, at de efterfølgende fortolknings skal vrides for hårdt for at komme til at "stemme". Metode-mæssigt får vi et bedre udbytte af de mange faktuelle observationer, hvis vi indstiller os på at

observationerne til sammen skal benyttes som dokumentation for vores tolkning.

Negative refleksioner

Den væsentligste kritik af *konsekvent stratigrafisk enhedsregistrering* er den udbredte opfattelse af et stort (for stort) tidsforbrug i forhold til den enkelte enhed og, at den store fragmenteringsgrad i enheder og for høje deltajeringsgrad resulterer i manglende overblik og problemer med hurtigt at skaffe sammenhæng i de mange registrerede informationer.

Det er helt klart en reel kritik set i relation til, hvorledes observationer og overblik almindeligvis styres ved hjælp af så få og så enkle observationer som muligt samt etablering af oversigtsplaner, når det ser ud til, at vi har et niveau i udgravningen, der ligner noget, vi kan genkende, tolke og forstå. Det er klart, at stramme budgetter kombineret med brug af arbejdskraft med begrænset erfaring er med til, at en metode, der i første omgang synes at efterlade flere spørgsmål end svar, fravælges. Når der hurtigt skal leveres et konkret svar til bygherrer m.m., og da metoden lægger op til selvkritik og eftertanke, virker det ikke specielt overbevisende, at resultatet af en udgravning ikke er en klokkeklar fortolkning. Det overordnede resultat af metoden er netop ikke det hurtige og absolutte svar, så hvis det er hurtige svar, man søger og opfatter som veludført arkæologi, så bør man gå langt udenom metoden.

For at undgå oplevelsen af kaos overfor den høje detaljeringsgrad og de mange diskussioner, kræver metoden selvdisciplin af den enkelte udgraver samt en relativ stram styring. Det betyder en vis oplæringstid, hvor man lærer at lytte til egne og andres overvejelser – i udvekslingen af erfaringer, bliver alle klogere på, hvilke mulige fortolknings, der kan være i spil. I modsætning til, hvad man skulle tro, åbner de stramme rutiner i selve registreringsstrukturen for plads til refleksioner, når først registreringsrutinen har indfundet sig, tager det mindre tid og der bliver plads til kreative overvejelser i forhold til sammenhængen i de mange informationer. Resultatet er ikke et endegyldigt resultat men en fremlæggelse af de fortolkningsmuligheder, der rummes i de komplekse informationer.

Anbefalinger

Kan det så anbefales konsekvent at anvende stratigrafisk enhedsregistrering?

Både ja og nej – det er klart, at metoden udført konsekvent i praksis rummer en del konkrete problemer, som kun løses gennem praktiske erfaringer med metoden, men det kan være dyrt betalte erfaringer med de begrænsninger, der findes indenfor anlægsarkæologi/nøddudgravninger. Der er ikke tid til at tage fejl eller at bruge for meget tid i starten, så man ikke når ned til de ældste lag. Det er rimeligvis heller ikke hensigtsmæssigt at anvende metoden i praksis på store flader med masser af stolpehuller og relativt enkle stratigrafiske relationer. Derimod kan der ikke være tvivl om, at metoden er foreløbigt bedste bud, hvis det drejer sig om udgravninger på lokaliteter med komplekse og tykke kulturlag og så naturligvis ved forskningsudgravninger. Problemet er bare, at der foregår så relativt få forskningsgravninger, at det vil stå meget sløjt til, hvis ikke der bedrives så meget forskning som muligt ved de udgravninger, der overhovedet

foretages. Arkæologer har pligt til at forske hver eneste gang spaden sættes i jorden.

Måske er tiden og mulighederne ikke til i den enkelte udgravning at anvende metoden i sin fulde konsekvens, og denne metode er ikke løsningen på alle komplekse udgravningsproblemer. Metoden kan dels benyttes for delområder med komplekse sammenhænge og væsentligst af alt, bidrage til at de forskellige fortolkningsmuligheder i det arkæologiske materiale bedre afdækkes ved blot at gribe nogle af de overvejelser, metoden lægger op til. Det gælder om at tage det bedste af det bedste og uddrage nye metoder fra de opnåede erfaringer.

Hvis arkæologi skal være andet end blot et forsøg på at registrere flest mulige data, som det derefter er op til fremtidens arkæologer at få det bedste ud af, er det nødvendigt at være åben overfor nye synsvinkler og kritik (især selvkritik) i udveksling med andres erfaringer, og ad den vej bedrive arkæologi som reflektiv forskning.

Litteratur

Bodilsen, A., S. Gram, M. Klemensen, J.F. Sørensen & T. Thomsen 2001

Det Middelalderarkæologiske Metodenetværk.
Arkæologisk Forum nr.4.

Iversen, M., D.E. Robinson, J. Hjerminde & C. Christensen 2005

Viborg Søndersø 1018-1030 Arkæologi og naturvidenskab i et værkstedsområde fra vikingetid.

Tak

Tak til Tenna R. Kristensen for gennemlæsning og kommentarer.